

POSTMODERNISTICKÉ REFLEXIE V URBÁNNEJ GEOGRAFII

René MATLOVIČ

Abstract

In the present study we tackle the very recent suggestions that have been advanced regarding a postmodern geography. The aim of this paper is to present the key features of the postmodernist attitude and draw attention on the reflections of this attitude (or attitudes) in urban geography.

Key words: urban geography, postmodernism, deconstruction, narration, language games.

Úvod a stručný náčrt postmodernizmu

Postmodernizmus súhrnne označuje intelektuálne rozporenie („stav pocitov a ducha“ v zmysle F. Königa) a rozmanité spoločenské a kultúrne prejavy, ktoré spochybňujú ideály, princípy a hodnoty, tvoriace základ moderného postoja. Aj keď sa s termínom „postmodernizmus“ v literatúre stretávame už v prvých decéniách 20. storočia¹ (Grenz 1997, p. 24), postmodernizmus ako kultúrny fenomén sa začal presadzovať až od konca šesťdesiatych rokov (Grenz 1997, p. 26). Za najvýznamnejší faktor difúzie postmodernizmu je považovaný prechod od industriálnej k informačnej spoločnosti (Lyotard 1997, p. 62)², či prechod od spoločnosti organizovanej okolo výroby k spoločnosti organizovanej okolo simulácie (Kellner in: Pavlínek, 1993, p. 21-22).

Postmodernizmus prišiel s odmietnutím osvieteniského gnozeologického programu a jeho základných predpokladov. Bezprostredným impulzom pre jeho vznik bolo objavenie sa dekonštrukcie ako literárnej teórie a jej následné uplatnenie sa vo filozofii a jej pohľade na svet ako taký. Najväčší význam je v tomto kontexte prisudzovaný prácam francúzskych filozofov J. Derrida a M. Foucaulta a amerického filozofa R. Rortyho. Avšak prvé náznaky konca modernej doby sú prítomné už vo filozofickom diele F. Nietzscheho, ktorý odmietol osvieteniské chápanie pravdy. Viaceré ďalšie východiská postmodernizmu poskytl hermeneutika (H. G. Gadamer), lingvistické teórie L. Wittgensteina a F. de Saussuru, či práce frankfurtskej sociologicko-filozofickej školy (Horkheimer, Marcuse). Foucault so svojou nedôverou k akémukoľvek „prítomnému poriadku“ a zdôrazňovaním rozmanitosti a odlišnosti, Derrida so svojím spochybňovaním rozumu rozumom a chápaním významu ako dynamického javu závislého od kontextu, Rorty so svojím pragmatizmom (pravda je to čo funguje) sa postavili proti korešpondenčnej teórii pravdy, čo vedie k tomu, že postmodernizmus sa vzdáva hľadania univerzálnej pravdy, pretože je presvedčený, že nie je možné nájsť nič iné, ako množstvo protichodných výkladov či nespočetné množstvo lingvisticky vytvorených svetov (Grenz, 1997, p. 158-159). Náš „reálny svet“ je podľa postmodernizmu v skutočnosti neustále sa meniaci spoločenský výtvar, ktorý je utvorený pomocou spoločného jazyka. Postmodernisti teda tvrdia, že pomocou jazyka tvoríme svoj vlastný svet a teda existuje toľko rozličných svetov, koľko je svetotvorných jazykov. Postmoderný svet je teda len arénou „súboja výkla-

RNDr. René MATLOVIČ, PhD.

Katedra geografie a geoekológie, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity,
Ul. 17. novembra č. 1, 081 16 Prešov, e-mail: matlren@unipo.sk

dov“, arénou jazykových hier. Podľa B. Badcocka (1996) je to svet plný pluralistických a nerovnocenných hlasov, dožadujúcich sa vypočutia. Každý z nás vníma svet v kontexte spoločnosti, v ktorej žijeme. Postmodernisti ďalej vymýšľajú modely (či paradigmy), ktorými by osvetlili svoj život v týchto kontextoch. Pretože svoj život vnímajú ako drámu či príbeh, ich hlavný záujem sa sústreďuje na proces vytvárania príbehov, ktoré môžu určiť identitu človeka a dať účel a formu spoločenskej existencii. (Anderson, W.T., in: Grenz, 1997 p. 52)

V súvislosti s nástupom postmodernizmu sa podľa J. F. Lyotarda (1993) skončil vek jednotného vedeckého bádania. Predstavu vedeckej činnosti, rozdelenej na presne definované paralelné odbory nahrádza predstava zhuku nedostatočne definovaných a neustále sa meniacich oblastí výskumu. Každý z týchto odborov sa honosí svojou vlastnou „jazykovou hrou“ (metódou či algoritmom výskumu) a realizuje svoju vlastnú prácu, pričom si neberie na pomoc nejaký univerzálny vedecký „metajazyk“. Vedecké poznanie potom nie je súhrnom objektívnych a všeobecne platných právd, ale zbierkou výskumných tradícií, zrodených v konkrétnom spoločenstve bádateľov. A ich diskurz, ich jazyková hra, či vrava, je pre neúčastníkov praxe tohto spoločenstva z veľkej časti nezrozumiteľná. Cieľom vedcov nie je pravda, ale výkonnosť. Finanční mecenáši vedy ju nepodporujú preto, aby napomohli k rozšíreniu poznatkov, ale preto, aby rozšírili svoju moc (Lyotard, 1993). Pravda je podľa postmodernizmu výrazom konkrétneho spoločenstva. Keďže existuje mnoho spoločenstiev, existuje aj mnoho rozličných právd. Postmodernisti tvrdia, že tieto rozličné a často protirečivé pravdy môžu existovať vedľa seba (Grenz, 1997, p. 23). Pravým cieľom vedy (filozofie) nie je teda hľadanie objektívnej pravdy, ale udržiavanie diskusie medzi odlišnými, konkurenčnými výkladmi (Grenz 1997, p. 154).

Postmodernizmus postupne prenikol do všetkých sfér západnej kultúry, vedu nevynímajúc. V 80. rokoch je možné zaznamenať aj jeho penetráciu na pôdu geografie³. Urbánna geografia sa do kontaktu s postmodernizmom dostávala jednak prostredníctvom skúmania postmodernity ako nového fenoménu⁴, ako aj vlastným prenikaním postmodernistických ideí a prístupov do teoreticko-metodologickej výbavy urbánnej geografie. V našom príspevku stručne načrtujeme niektoré sprievodné znaky posunu vo vedeckom bádani súvisiace s presadzovaním sa postmodernistického prístupu so špecifickým zreteľom na oblasť urbánnej geografie⁵.

Posuny v geografickom výskume súvisiace s penetráciou ideí postmodernizmu

Už v úvode sme naznačili, že výraznou črtou postmodernistického prístupu je odmietnutie existencie jednotného významu sveta, transcendentálneho streda skutočnosti. V tejto súvislosti sa často nástup postmodernizmu označuje ako „koniec ideológií“, či „koniec vedy“. Postmodernizmus kritizuje všetky doterajšie teórie a odmieta univerzálne platné zákonitosti. V urbánnej geografii je odmietaná všeobecná platnosť teórií týkajúcich sa ako mestských sietí (napr. teória centrálnych miest, teória ekonomickej bázy miest), tak aj priestorovej štruktúry mesta (napr. chicagská sociálna ekológia, ekonomické teórie využitia zeme v mestách). V súvislosti s týmito teoretickými koncepciami teraz mnohí urbánni geografi poukazujú na to, že mesto nie je vnútorne organizované podľa jednoduchšej logiky chicagských sociálnych ekológov (teda úhladne rozčlenené do charakteristických útočísk obsadených charakteristickými komunitami)

alebo zjednodušenej logiky marxistických geografov (teda členené na rozličné suburbánne slumy, odrážajúce stratifikované kapitálové členenie pracovných síl). Postmodernizmus v súlade so svojimi premisami neprichádza so žiadnou alternatívnou teóriou. Naopak, postmodernistická geografia je skeptická voči vytvoreniu univerzálnej teórie urbanizácie, mestskej siete a priestorovej štruktúry mesta. Postmodernizmus radšej priznáva, že mesto je mimoriadne komplexným, zložitým útvarom a fenoménom, ktorého vnútorné usporiadanie, či mechanizmus jeho dynamiky, odráža spolupôsobenie mnohých, často kontroverzných logík (Cloke a kol. 1991, p. 178).

Pre postmodernizmus je príznačné uplatnenie sa procesu dekonštrukcie, ktorý sám o sebe je ťažko definovateľný. Dekonštrukcia sa vo svojej podstate zaoberá jazykom. Patrí k nej používanie určitých filozofických a filologických premís s cieľom zaútočiť na logocentrizmus, chápaný ako predpoklad, že za našou sústavou jazykových znakov je niečo, k čomu je možné napísaný text vzťahovať a tým legitimizovať pravdivosť jeho obsahu. Text totiž vždy skrýva ďalšie súvislosti, kontexty, takže môže niesť aj ďalšie významy (Grenz 1997, p. 144-145). Postmodernistická dekonštrukcia sa prejavuje zdôrazňovaním rozdielnosti, zložitosti, mnohoznačnosti a plurality, odhaľovaním utajených svetonázorových orientácií, skúmaním partiálnych, efemérnych javov, akceptovaním eklektických metodologických prístupov atď. V urbánnej geografii sa to odráža v posunoch ako v oblasti teoreticko-metodologickej, tak aj v tematike empirických výskumov. Uvádžame niektoré príklady týchto, často vzájomne sa podmieňujúcich posunov (bližšie pozri Dutkowski 1998):

- a) *Od definícií a modelu k metafore:* upúšťa sa od rigorózných definícií, modelov a paradigiem, ktoré sú nahrádzané metaforami. Metafora umožňuje dosiahnuť hlbšiu úroveň porozumenia ako paradigma, model alebo definícia. Je sľubnou platformou vzájomného porozumenia medzi reprezentantmi rozličných disciplín a orientácií (jazykových hier) (Dutkowski 1998). V geografii sa v súvislosti so zemským povrchom uplatňuje najmä metafora arény, na ktorej sa odohrávajú neopakovateľné udalosti situované do špecifických časo-priestorových a spoločensko-kultúrnych kontextov. V urbánnej geografii sa v postmodernizme uplatňuje metafora mesta ako arény každodenného života, na rozdiel od v modernizme dominujúcej koncepcie mesta ako veci a neskôr mesta ako areály sociálnych procesov (Lisowski 1998).
- b) *Od vysvetľovania k rozprávaniu:* postmodernistický prístup prináša renesanciu v modernizme odvrhnutých naratívno-opisných metód, ktoré vytlačujú analytické metódy. Pozornosť geografov začal priťahovať text a teda nielen matematická, či štatistická stránka problému. Do popredia interasu geografov sa dostávajú sociálne teórie a teória literatúry, do úzadia sú zatlačené fyzikálne a ekonomické teórie. Kvantitatívne analýzy sú tak len pozadím prehlbovaných výskumov, využívajúcich techniky rozhovoru, či čerpajúcich informácie z literárnych opisov (Sagan 1998, p. 69). Veľmi využívanou metódou je narácia, na báze ktorej je postavené porozumenie špecifike miest. N. Entrikin (1991) tvrdí, že narácia ponúka vhodnú pozíciu na porozumenie miestam, lokujúc sa medzi objektívnou perspektívou chápanúcou miesto v kategóriách lokalizácie a subjektívnou, traktujúcou ho ako vedomie. Narácia je metóda, ktorá spája hodnotenie faktov s pozorovaním intencionálnych väzieb ľudí s ich okolím (Entrikin 1991). Narácia miest usporadúva jednotlivé

fakty nielen chronologicky, ale aj z hľadiska jednotlivých tém a problémov, čím vytvára dejovú osnovu a podáva ich významy, meniace sa v čase i priestore. Naratívne chápanie spočíva vo vnímaní javov v ich vzájomných reláciách. V narácii jednotlivé udalosti nadobúdajú význam v kontexte ich zapojenia sa do regionálnych, národných, či globálnych štruktúr (Sagan 1998). Inou používanou metódou v tomto kontexte je metóda hustého opisu C. Geertza (Lisowski 1998).

- c) *Od času k miestu*: postmodernizmus presúva záujem z, v epoche modernizmu dominujúceho, problému času, na problém miesta (lokality)⁶. Postmodernistický diskurz sa sústreďuje na priestor, avšak priestor zdekonštruovaný do mozaiky miest. Pojem priestoru postmodernistická geografia nahradila teda pojmom miesta, ktoré je priestorom uvedomovaným a zažívaným, je arénou každodenného života. Geografický výskum vychádza od človeka a jeho aktivít, od porozumenia dynamiky každodenného života v jeho lokálnom prostredí. Snaží sa pochopiť a vcítiť sa do charakteru a významu skúmaného miesta (Sagan 1995). Oživenie výskumu miest súviselo aj s potrebou skúmania vplyvu procesov generovaných na celospoločenskej úrovni na štruktúry nižšieho hierarchického stupňa, pretože sa zistilo, že tieto procesy majú rozličné odzrkadlenie a prinášajú úplne odlišné dôsledky v rozličných regiónoch a miestach krajiny (Sagan 1995).
- d) *Od podobnosti k rozličnosti*: postmodernistický prístup v urbánnej geografii upúšťa od hľadania podobných črt miest a následného úsilia o zovšeobecnenie, formuláciu zákonitostí, klasifikáciu, či typológiu skúmaných javov, procesov a miest (Dutkowski 1998). Namiesto toho zdôrazňuje individuálne, špecifické, neopakovateľné črty skúmaných miest. Tu je možné postrehnúť veľký impluz aj pre regionálnu geografiu. Zmysel pre odlišnosť postmodernistickej urbánnej geografie sa prejavuje aj citlivým vnímaním problematiky minoritných (rasových, etnických, religióznych) skupín obyvateľstva miest, slabších skupín obyvateľstva (ženy, deti, starci), či skupín obyvateľstva vymykajúcich sa modernistickým normám (nomádi, bezdomovci, mrzáci, prostitútky a pod.). V dôsledku toho sa objavujú nové témy empirických výskumov, poukazujúce na znevýhodnené postavenie týchto skupín obyvateľstva v mestách. Typickými témami sú: pohlavná, rasová a etnická segmentácia trhu práce v mestách, mestské areály ako prejavy neviditeľných ideológií a sociálnych podmienok, vzťahy medzi pohlaviami a mocou v mestách alebo dichotomizácia sprostredkovania priestoru jednotlivým pohlaviám v mestách. Tu je možné vidieť zárodok feministickej geografie, či geografie pohlaví. Veľký význam sa prikladá štúdiu postmodernej architektúry, ktorá podľa D. Leya (1987) môže slúžiť ako model, ktorý si súčasná humánna geografia môže všimnúť pri jej snahe odhaliť zodpovedajúcu percepciu „ľudí a miesta“.
- e) *Od jednoznačnosti k mnohoznačnosti*: ide o priznanie nevyhnutnosti reflektovať vo vede ambivalenciu postmodernej reality (Dutkowski 1998). Má to významné teoreticko-metodologické dôsledky. Postmodernizmus pripúšťa teoretický pluralizmus a metodologický eklektizmus, čiže vytváranie nových myšlienkových systémov na báze spájania rôznych tvrdení, teórií a téz do nového celku, často s nemožnosťou vylúčenia logických a vecných rozporov. Urbánna geografia je dobrým príkladom teoretického pluralizmu v oblasti teórií priestorovej štruktúry mesta, pretože žiadna z minulých teórií, ktorá bola

akceptovaná relevantnou časťou bádateľskej obce, nebola natrvalo vylúčená z teoretickej výbavy disciplíny, nanajvýš mohla upadnúť do prechodného zabudnutia. Nové teoretické podnety je možné často dosiahnuť reinterpretáciou klasických teórií (v našom prípade napr. reinterpretáciou klasických ekologických modelov mesta v súvislosti s výsledkami štúdií z faktorovej ekológie), či racionálnym synkretizmom ich ideí.

- f) *Od delimitácie hraníc k uznaniu prechodného „pohraničia“*: vo všeobecnosti to znamená rezignáciu z delimitácie medzi javmi a procesmi, v geografii to znamená zvýraznenie prechodného charakteru hraníc v širokom slova zmysle, rezignáciu z rigorózneho vyčleňovania regiónov a väčšie zviditeľnenie identity a prechodných zón a území. V urbánnej geografii sa to výrazne týka napríklad problematiky prímestskej zóny, či koncepcie mestsko-vidieckeho kontinua.

Uviedli sme niekoľko príkladov posunov v geografickom bádaní miest, súvisiacich s uplatňovaním postmodernistického prístupu a s ním spätého procesu dekonštrukcie v urbánnej geografii. Okrem toho však možno pozorovať aj ďalšie sprievodné črty penetrácie myšlienok postmodernizmu na pôdu urbánnej geografie.

Pragmatizácia a environmentalizácia geografického bádania

Za významné považujeme ešte dve črty, ktoré charakterizujú postmodernistický prúd a vplývajú, či pravdepodobne ovplyvnia aj urbánno-geografický výskum.

Prvá črta úzko súvisí s Rortyho pragmatizmom a Lyotardovou legitimizáciou bádania performativitou. Postmodernizmus prisudzuje veľký význam praktickej stránke vedeckého výskumu a jeho komunikatívnosti, vedúcej k eliminácii bariér medzi vedcom a laikom (Lisowski 1998). Umiernení, resp. pragmatickí postmodernisti, poukazujú na to, že pokiaľ má urbánna geografia seriózny záujem prežiť spôsobom sociálne užitočným, musí sa pravdepodobne vzdať niektorých pretenzií postmodernizmu (Badcock 1996). Táto skupina bádateľov prijíma pragmatický model vedy a orientuje sa na riešenie praktických problémov rozvoja mestských systémov a intraurbánnych štruktúr v období transformácie spoločnosti z modernej na postmodernú. K témam takto orientovaných výskumov patria napríklad: iniciatíva zdola a lokálny patriotizmus, mestská samospráva, trh s nehnuteľnosťami a bytmi, komunálne služby, neformálne služby, svojpomoc a domobrana, kriminalita v meste, sieť osobných kontaktov a nové zvyky a obyčaje mestského obyvateľstva, percepcia a valorizácia mestských území, areály postmodernej architektúry v mestách, miesta rekreácie a zábavy v mestách, strediská novej sakralizácie, proekologická mestská politika, revitalizácia priemyselných a prístavných areálov, informačné siete v mestách, globálna hierarchia miest, sieť medzimestských väzieb a pod. (Dutkowski 1998). Viaceré témy teda boli badané aj v prostredí modernistickej vedy, objavili sa však aj nové témy, ktoré si vyžadujú nové prístupy.

Druhá črta reflektuje výraznú citlivosť postmodernizmu na problematiku životného prostredia. Kým koncepciám moderny sú pripisované vízie neobmedzeného sociálneho pokroku a z toho vyplývajúce zameranie na podrobovanie a využívanie prírody a jej bohatstva, postmoderná paradigma je v tomto kontexte spájaná s prebudeným uvedomovaním si ekologických dôsledkov druhej vety termodynamickej, čiže so zistením „sociálnych hraníc rastu“ a celkovou globálnou krízovou situáciou ľudstva. Postmodernisti už nie sú presvedčení,

že ľudstvo dokáže vyriešiť veľké problémy sveta. Život na Zemi vnímajú ako krehký a domnievajú sa, že pokračovanie existencie ľudstva je závislé od nového postoja spolupráce, a nie od modernistického postoja dobývania (Grenz 1997, p. 17). Tento postoj našiel výraz v mnohých štúdiách zaoberajúcich sa trvalo udržateľným rozvojom (sustainabilitou) miest. Ide o hľadanie takých spôsobov uspokojovania súčasných potrieb, ktoré neohrozia možnosti budúcich generácií saturať svoje potreby (Huba – Ira 1996).

Záver

Naznačili sme niektoré črty postmodernistického prístupu vo vede a ich odraz v urbánnej geografii. Zhodnotiť jeho prínos je pomerne obtiažne, pretože predstavuje ešte stále sa profilujúci prúd často protirečivých ideí a téz. Ak zohľadníme niektoré postmodernistické postoje, potom ani úplnú profiláciu postmodernizmu nemožno očakávať. Každopádne je možné zaujať stanovisko k niektorým jeho myšlienkam, ktoré sú inšpiráciami a výzvami pre súčasnú urbánnu geografiu. Predovšetkým je to akceptácia individuality a unikátnosti miest, ich chápanie ako sociálno-priestorových komplexov, ktoré sú zónou kontaktu medzi makroštruktúrami a sociálnymi makroprocesmi na jednej strane a každodennou činnosťou ľudí na strane druhej. Z toho vyplýva, že pochopenie súčasnej sociálno-ekonomickej transformácie miest nie je možné bez dobrých „lokálnych znalostí“ o mechanizmoch života konkrétneho spoločenstva, pričom práve tento výskum si žiada nové prístupy, doposiaľ v geografii zaznávané (Lisowski 1998). Tu je možné postrehnúť obrovskú výzvu pre regionálnu geografiu, pred ktorou sa otvárajú nové horizonty a možnosti. V tejto súvislosti B. Warf (1993) odmieta konštruovanie všeobecných teórií v rámci geografie, avšak pripúšťa formuláciu teórií pre jednotlivé regióny alebo lokality. J. Paulov (1997) v tom vidí náznaky návratu k excecpcionalistickej koncepcii geografie spojenej s Hartshornovou paradigmou.

Upozorniť je tu však treba aj na isté nebezpečenstvo sklznutia na hranu a následného balansovania medzi vedou a pseudovedou, medzi skutočnosťou a fikciou. V tomto smere by mala byť (urbánnu) geografia voči pretenziám postmodernizmu, najmä pokiaľ ide o úplné odmietanie „metapríbehu“ a hľadania objektívnej pravdy, bezbrehý metodologický eklekticismus a teoretický pluralizmus, radšej zdržanlivá.

Celkove možno postmodernistický postoj chápať ako vítané spestrenie doterajších teoreticko-metodologických diskusií. Poodhalil sa závoj a obnažili sa nám v modernizme tabuizované, či podceňované témy a výskumné postupy. V tejto súvislosti je zaujímavé poukázať na prácu A. Buttmerovej (1993), ktorá sa podujala vyjadriť trendy vývoja vedeckého myslenia pomocou cyklu troch metafor, prevzatých z mytológie – Fénixa, Fausta a Narcisa. Fénix je symbolom znovuzrodenia, označuje prvú fázu existencie znovuzrodeného spoločenstva, vzniknutého na ruinách starého poriadku, je to čas vedeckej revolúcie v zmysle T. S. Kuhna, čas nástupu novej vedeckej paradigmy. Po čase Fénixa prichádza čas Fausta. Pokiaľ nová paradigma získa v spoločenstve patričnú pozíciu, snaží si zabezpečiť svoje fungovanie. Buduje svoje inštitucionálne a právne štruktúry, ktoré jej majú garantovať existenciu. Výsledkom je postupná zmena toho, čo bolo kedysi progresívne na skostnatelú ortodoxiu, čo postupne vedie k degradácii. Vtedy sa na scéne objavuje Narcis, ktorý symbolizuje sklon k samoreflexii. Jednotliví bádatelia, či ich skupiny, sa začínajú zamýšľať nad napätiami a protirečeniami,

objavujúcimi sa medzi oficiálnou doktrínou a ich „stavom ducha“, medzi túžbami a každodennou realitou sveta. Vtedy sa ľudia snažia lepšie pochopiť históriu a dramaturgiu každodenných udalostí. Táto reflexia pripravuje pôdu pre opätovné objavenie sa Fénixa, pre zrod novej paradigmy vedy. Práve transformáciou modernizmu na postmodernizmus potvára Narcis dvere Fénixovi (Buttimer 1993). Súčasná geografia je teda situovaná v kontexte uvedenej triády do obdobia Narcisa, obdobia samoreflexie, obdobia hľadania východísk.

Poznámky:

- ¹ Tento pojem má podľa Ch. Jencksa svoj pôvod v práci španielskeho spisovateľa Federica de Onisa „Antologia de la poesia española e hispano-americana“ z r. 1934, kde ho použil na označenie zvratu vnútri modernizmu (Grenz, S. J., 1997, p. 24). Podľa iného zdroja (Karola, 1996) termín „postmodernizmus“ prvýkrát použil v adjektívnej forme R. Pannwitz už v r. 1917 v práci: „Die Krisis der europäischen Kultur“ pri hodnotení odkazu F. Nietzscheho.
- ² S tým sa spája zmena jazyka na výrobný tovar. Vety považované za správy (informácie), sa kódujú, dekodujú, prenášajú, uchovávajú, usporadúvajú, poskytujú k dispozícii, kombinujú, utajujú, stavajú sa proti sebe (lingvistické hry, konflikty). Informačná spoločnosť sa snaží o čo najlepšiu výkonnosť v záležitostiach jazyka (narábania s informáciami) (Lyotard 1997, p. 62).
- ³ Geografi sa začali výraznejšie zaoberať postmodernizmom po vydaní článku F. Jamesona (1984).
- ⁴ Išlo napr. o odhaľovanie areálov postmodernej architektúry v mestách – ako napr. príspevok D. Leya (1987) o formovaní postmodernistických areálov vo Vancouveri. Na tomto mieste je potrebné upozorniť na to, že v urbánnych podmienkach môže moderné a postmoderné koexistovať a dokonca interagovať, ako na to upozorňujú viacerí autori v práci zostavenej S. Watsonom a K. Gibsonom (1995).
- ⁵ Na tomto mieste si dovoľujeme upozorniť, že prvou prácou slovenskej proveniencie z pera geografa na tému postmodernizmu v humánnej geografii je príspevok J. Paulova z r. 1997.
- ⁶ K dvom významným vlastnostiam postmoderných textov patrí stieranie hraníc medzi minulosťou a prítomnosťou a umiestňovanie čitateľa do trvalej prítomnosti (Jameson 1983).

Literatúra:

- BADCOCK, B. (1996): „Looking Glass“ Views of the City. *Progress in Human Geography*, 20, 1, 91-99.
- BUTTIMER, A. (1993): *Geography and the Human Spirit*. John Hopkins University Press, Baltimore-London.
- CLOKE, P. – PHILO, Ch. – SADLER, D. (1991): *Approaching Human Geography. An Introduction to Contemporary Theoretical Debates*. The Guilford Press, New York, 240 s.
- COSGROVE, D. (1989): Models, description and imagination in geography. In: MacMillan, B. (ed.): *Remodelling geography*. Blackwell, Oxford, 230-244.
- DEAR, M. (1994): Postmodern Human Geography. *Erdkunde*, 48, 1, 2-13.
- DERRIDA, J. (1993): Texty k dekonstrukcii. Archa Bratislava, 336 s.

- DUTKOWSKI, M. (1998): Geograficzne badania miast wobec ponowoczesności i postmodernizmu. In: Kaczmarek, J. (ed.): Metodologia geografii osadnictwa na przełomie wieków. X Konwersatorium Wiedzy o Mieście. ŁTN i UŁ Łódź, s. 39-48.
- ENTRIKIN, J. N. (1991): The betweens of place: towards a geography of modernity. Macmillan: Basingstoke.
- FOUCAULT, M. (1987): Slová a veci. Archeológia humanitných vied. Pravda, Bratislava, 511 s.
- FOUCAULT, M. (1994): Diskurz, autor, genealogie. Svoboda, Praha, 115 s.
- GRENZ, S. J. (1997): Úvod do postmodernismu. Návrat domů, Praha, 199 s.
- HUBA, M. – IRA, V. (1996): O koncepcii trvalej udržateľnosti vo vzťahu k niektorým geografickým aspektom vývoja Slovenska. Geografický časopis, 48, 3-4, 285-299.
- CHOJNICKI, Z. (1993): Postmodernistyczne zmiany globalnego porządku społeczno-gospodarczego. In: Kukliński, A. (red.): Polonia quo vadis? Studia Regionalne i Lokalne, 12, (45), s. 167-204.
- JAMESON, F. (1983): Postmodernism and Consumer Society. In: The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture. Bay Press, Washington, s. 111-125.
- JAMESON, F. (1984): Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism. New Left Review, 146, 59-92.
- JENCKS, Ch. A. (1985): Jazyk architektury postmodernizmu. Strojizdat, Moskva, 136 s.
- KAROLA, J. (1996): Postmodernismus. In: Sociologické školy, směry, paradigmaty. Slon, Praha, s. 207-210.
- LEY, D. (1987): Styles of the Times: Liberal and Neo-conservative landscapes in Inner Vancouver 1968-1986. Journal of Historical Geography, 13, 40-56.
- LISOWSKI, A. (1996): Tendencje dezintegracyjne i integracyjne we współczesnej geografii człowieka. Przegląd Geograficzny, LXVIII., 3-4, 317-333.
- LISOWSKI, A. (1998): Postmodernistyczna dekonstrukcja geografii miast. In: Kaczmarek, J. (ed.): Metodologia geografii osadnictwa na przełomie wieków. X Konwersatorium Wiedzy o Mieście. ŁTN i UŁ Łódź, s. 31-38.
- LYOTARD, J.F. (1993): O postmodernismu. Postmoderno vysvětlované dětem. Postmoderní situace. FÚ AV ČR, Praha, 206 s.
- LYOTARD, J.F. (1997): Hrobka intelektuála a jiné články. Archa Bratislava, 65 s.
- PAULOV, J. (1986): Spory o pozitivizmus v súčasnej západnej geografii. Geografický časopis, 38, 2-3, 260-273.
- PAULOV, J. (1997): Postmodern Geography: a Brief Characterization. Acta Universitatis Carolinae, Geographica, XXXII., 45-50.
- PAVLÍNEK, P. (1993): Anglo-americká geografie ve dvacátém století. In: Sýkora, L. (ed.): Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii. UK Praha, s. 9-29.
- SAGAN, I. (1995): Miejsce, źródła identyfikacji z nim, procesy transformacji w miastach. In: Kaczmarek, J. (ed.): Centra i peryferie dużych miast. Transformacja i przyszłość. Pojęcia i metody badawcze. VIII Konwersatorium Wiedzy o Mieście. ŁTN Łódź, s. 69-76.

- SAGAN, I. (1998): Nowe metafory – nowe metody badawcze w geografii nie tylko osadnictwa. In: Kaczmarek, J. (ed.): *Metodologia geografii osadnictwa na przełomie wieków. X Konwersatorium Wiedzy o Mieście. ŁTN i UŁ Łódź*, s. 65-70.
- SIBLEY, D. (1981): The Notion of Order in Spatial Analysis. *Professional Geographer*, 33, 1-5.
- SPRETNAK, Ch. (1991): *States of Grace: The Recovery of Meaning in the Postmodern Age*. HarperCollins, San Francisco.
- WARF, B. (1993): Postmodernism and the Localities Debate: Ontological Questions and Epistemological Implications. *TESG*, 6, 84, 3, 162-168.
- WATSON, S. – GIBSON, K. (eds.) (1995): *Postmodern Cities and Spaces*. Oxford, 278 s.

POSTMODERN REFLECTIONS IN URBAN GEOGRAPHY

René MATLOVIČ

Summary

In recent years a number of human geographers have begun to engage with the debate about what has been called postmodernism. The debate has spread into arguments about the overall working of the contemporary human world and also into reflections upon how we strive to think about these multifaceted working. Some theorists hence identify an object of study that comprises these workings and refer to this object as „postmodernity“ or as the epoch of „the postmodern“. Other theorists are more occupied with developing an attitude towards the knowledge we can acquire about the world, towards the methods we might employ in the process, towards the theories that inform our research. The postmodernist attitude is inherently suspicious of grand intellectual positions such as Marxism, humanism, structuration theory and realism. Indeed, one of the key premisses of postmodernism as a way of thinking – is that we need to contemplate the human world less in terms of grand theories and more in terms humble, eclectic and empirically grounded materials. The second of the key premisses of postmodernism is the focus upon difference, an alertness to the many differences that distinguish one phenomenon, event, process or whatever from another, and an insistence on not obliterating these vital differences in the face of grand theoretical statements. The most popular technique in postmodernist attitude is deconstruction. This technique for teasing out the incoherencies, limits and unintentioned effects of a text has had an enormous influence upon North American literary theorists, but what has also happened is that principle of deconstruction has been extended to the analysis of the incoherencies lying at the intersections of all manner of texts, cultural products, social settings or whatever. As a result numerous researches, urban geographers included.

Recenzent: Prof. RNDr. Jozef Mládek, DrSc.